

# AZ INTÉZET ÉS A TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL

Sas Andor

(1887—1962)

Szegeden született, de Budapesten nőtt fel, s mindig visszakíváncozott ide, ahol érettségizett, ahol az egyetemet végezte, s Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula és Balázs Béla társa volt a híres Négyesy-semináriumban. A keménykötésű, hallgatag, vastag férfi meghatódott, mihelyst Pestre és barátaira terelődött a szó pozsonyi sétatáinkon, kirándulásainkon a Kárpátokban. Mindent tudott nagy kortársairól, ismerte ifjúságuk titkait, ő maga volt a tisztá emlékezet. Mindig arra gondoltam, ha Sas Andor megírná ezt az időszakot, érdekfeszítő könyv kerekedne ebből. Eszembe jut rekedtes hangú, szemérmes szavú mondata: — Reggelenként együtt indultunk, Babits meg én, közel laktunk egymáshoz... Nem írta meg emlékezéseit, mint ahogy sok mindent nem írt meg, amit meg kellett volna írnia.

Az egyetem, a tanári diploma s a doktorátus után elszegődött nevelőnek Hatványekhoz. Tanítványai kíséretében ekkor beutazta Európát. A Tanácsköztársaság idején már számon tartották irodalomtörténeti és szociológiai írásműveit, s Imre Sándor javaslatára kinevezték főiskolai tanárnak Budapesten. Horthyék elbocsátották mindenfajta állami állásból, emigrálnia kellett. Egy ideig Bécsben élt, majd áttelepült Csehszlovákiába. Ott nemcsak állami tanári álláshoz jutott, de évről évre nagyobb érvénnyel részt vehetett a kisebbségi magyarság szellemi életében. Igazi intellektuális, egyéni és partikuláris érdekektől mentes magatartása, tiszta, szinte tökéletes retorikával megnyilatkozó íráskészsége, megvesztegethetetlen kutató-szerveződéye ekkor bontakozott ki. Mintegy kényszerből élt saját korában, reformkori lény volt ő, Berzeviczy és Kőlcsey kortársa és mása, egyszerű, dísztelen, mégis magával ragadó szellem. A biztos tudással összeállított adatok szépsége állott mögötte, mondatai kristályosan világítottak.

Előbb Munkácson tanított, a kereskedelmi akadémiában, ahol a diákok Berzeviczy-önképzőkörét is vezette, 1932-ben Pozsonyba került, a magyar tanítóképzőbe, s átvette utánam a Móríz Zsigmond-önképzőkör irányítását. Aztán 1939-ben a pozsonyi magyar gimnázium tanára lett, ahonnan a szlovák fasiszta-törvények kityűrték. Évekre el kellett némulnia, de egyéni szervezései közt is emelt fővel folytatta kutatómunkáját. 1949-ben, mikor Pozsonyban újra formálódhatott a szlovákiai magyar szellemi élet, Sas Andor a magyar pedagógiai főiskolán, később pedig a Comenius-egyetemen kapott állást, tanszékvezetője lett a magyar irodalmi katedrának, haláláig ez maradt. Nagy s elsőkézből szerzett tudását kitűnő metodikával adta át tanítványainak, akik előtt, a tanítás retorikája közben, megnyílt ez a szemérmes, zárkózott lélek. Egy nemzedéket nevelt fel a magyar irodalom becsületes és rangos oktatására.

Jól ismerte irodalmunk minden korszakát, minden művelőjét, megszerezte s rendszerbe beépítette a legkisebb irodalomtörténeti kutatás pozitív eredményét is. Kevesen ismerték úgy a Habsburg-monarchia gazdasági és társadalmi összefüggéseit, mint Sas Andor. Történelmi tanulmányait nemcsak a magyar, hanem a német és szovjet folyóiratok is közölték. Munkácson folytatta Lehoczky Tivadar munkáját, a város történetének feltárását, aminek maradandó összegezése 1927-ben megjelent könyve, a Szabadalmas Munkács város levéltára. Pozsonyban a harmincas években a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság folyóiratában, a Magyar Figyelőben láttak napvilágot alapvető értékű nagy tanulmányai, például a munkácsi barokkról, Kempelen Farkasról, Comenius sárospataki éveiről szólók. Könyvalakban is megjelent Riedl Szende prágai éveiről írt tanulmánya. Ezeket mind össze kellene gyűjteni, s kiadni, mert nélkülözhetetlen jellegűek. Az utóbbi években megjelent művei közül említsük meg a Történelmi és irodalmi tanulmányok (1953) címűt, melyben a szlovákiai magyar szellemi élet felszerelésére írt írásműveit gyűjtötte össze, az Eötvösről, Kossuthról, Vörösmartyról, Petőfiről, Tancsicsról, Aranyról és Móríz Zsigmondról szóló tanulmányait és esszéit, kultúránkat sugárzó magatartásának nemes elemeit. Kötűnő munka a Magyar humoristák (1954) című tanulmánya és antológiája, s máris forrásműnek

számít a munkácsi Schönborn-uradalomról írt monográfiája: Egy kárpáti latifundium a hűbéri világ alkonyán (1955). De ha bárminő aktualitás kapcsán is megszólalt, írásműve mindig megtelt új adatszerúségekkel, fölfedezésének szép vonásaival. Ilyen például a fiatal Bartók Béláról írott cikke. Egy évtizednél hosszabb ideig szegődött Ortvyay Tivadarnak, Pozsony monográfusának nyomába. Nagyszabású műve a reformkori Pozsonyról kéziratban maradt; ismerem ezt a kéziratot s állíthatom, hogy megjelenése nagy eseménye lesz a két haza szellemi életének. S ne feledkezzünk meg Sas Andor tolmácsoló művészetéről sem, német és cseh fordításai számbajövők, a csehek közül például T. G. Masaryk egyik műve, s Karel Čapek Masarykkal folytatott híres Beszélgetéseinek kötetei.

Sas Andor munkaejeje teljében, egy alattomos kór áldozataként, távozott el közülünk, de szelleme töretlenül tovább él, s fel kell szárnyalnia kiadandó műveiben.

*Szalatnai Rezső*

## A Társaság Keszthelyi Vándorgyűlésének vitái

### *A szentimentalizmus vita*

A május 3-tól 5-ig rendezett keszthelyi vándorgyűlés programjában két vitailés szerepelt. A vándorgyűlést és egyúttal az első vitát *Keresztury Dezső* előadása nyitotta meg Festetics György irodalompartoló tevékenységét méltatva. Előadását folyóiratunk 5. száma közli. Az ezt követő vita a magyar szentimentalizmus kérdéseivel foglalkozott s ezen *Szauder József* „A magyar szentimentalizmus problémái”, *Kardos Tibor* pedig „A magyar szentimentalizmus európai kapcsolatai” címmel tartott vitaindító előadást. *Szauder József* tanulmányát folyóiratunk következő számában közöljük, *Kardos Tibor* tanulmánya pedig a Filológiai Közlönyben kerül publikálásra.

Az előadásokat követő vitában *Vajda László* és *Lakits Pál* felszólalásából az az igény hangzott ki, hogy a szentimentalizmus fogalma körüli terminológiai bizonytalanságnak véget kellene vetni. A különböző stílusirányok merészebb és határozottabb elkülönítését sürgették.

*Horváth Károly* véleménye szerint a szentimentalizmust a romantikától igen határozottan el kell választani, mert amikor a szentimentalizmus átadja a helyét a romantikának, az érzelmek teljes befelé fordulásával az almanach-líra színvonalára csökken. Amikor viszont az érzelmei helyét az indulat, a tettvágy, a ráció- és a látomás foglalja el, akkor már nem szentimentalizmusról, hanem romantikáról van szó. Kifejtette, hogy a nemzethalál gondolata *Kölcsey*-nél, a fiatal *Vörösmarty*-nál nem szentimentalizmus, hanem a nemzeti függetlenség elvesztésének félelméből fakadó gondolat. Egyetért *Szauder József*tel abban, hogy *Eötvös* a *Karthauzi*-ban már nem szentimentális, hanem romantikus, az érzelmek demokratizmusának kifejezője. *Horváth Károly* szerint *Kisfaludy Sándor* szentimentalizmusa nemesi szentimentalizmus, a *Bácsmezei*, a *Fanni* szentimentalizmusától idegen. A felszólaló szerint a *Kesergő Szerelem* is nemesi jellegű. Ő *Kisfaludy Sándor*t nem sorolja a polgári szentimentalizmus képviselői közé. Végül azt a nézetét fejezte ki, hogy megvizsgálandó a szentimentalizmus és a rokokó kapcsolata is, amint arra előadásában *Kardos Tibor* már utalt. *Angyal Endre* a problémakör keleteurópai összefüggéseinek kutatására hívta fel a figyelmet s a kérdés jobb áttekinthetősége miatt stílustörténeti periodizációt javasolt. *Fenyő István* a szentimentalizmus utóéletéről szólott, kifejtve, hogy 1820 után a problémát sokkal differenciáltabban kell felvetni, mint ahogy ez most, az előadásokban és a vitában történt. A romantika uralma ui. ebben a periódusban korántsem egyöntetű. A 30-as, 40-es években nem *Vörösmarty*t követik a költők, hanem valamilyen almanachlírai hangulat, *Fenyő* szerint a posztzentimentalizmus lesz úrrá lírájukon. Ez még nem a lázadás, a tiltakozás lírája, hanem a hagyományos, konvencionális költői magatartásformák reménytelen gyakorlása. Az utolsó felszólaló, *Kabdebő Lóránt* arról szólott, hogyan lesz *Dayka Gábor* nosztalgikus sóvárgásából *Kármán Fanni*-jában szentimentális elmélkedés.

*Szauder József* válaszában egyetértett *Horváth Károly*, *Fenyő István* és *Kabdebő Lóránt* felszólalásával. *Vajda László* és *Lakits Pál* szerinte konkrét, sablonos definíciót kívánnak, s ezt ő nem tartja helyesnek, nem is vállalkoznék ilyen definíció megfogalmazására.

*Kardos Tibor* válaszában *Szauder József*tel és *Horváth Károly*tal ellentétben a *Karthauzi*-t szentimentális regénynek s nem romantikus alkotásnak tartotta. A szóbanforgó stílusirányok megközelítésénél a *Szauder* által alkalmazott társadalmi rétegződés túlzó alkalmazását kifogásolta.

### *A film és az irodalom kapcsolatáról rendezett vita*

A vándorgyűlés harmadik napján *Nemeskürty István* tartott előadást a magyar film és a magyar irodalom kapcsolatáról. A film és az irodalom kapcsolatainak a problematikáját vizsgálva hangsúlyozta, hogy mindenekelőtt a filmben elhangzó emberi beszéd formáinak,